

Фото люб'язно надано автором

Роман «Зламани сходи» Бориса Крамера (Василя Добрянського) відзначений Гран-прі Міжнародного літературного конкурсу романів, п'єс, кіносценаріїв, пісенної лірики та творів для дітей «Коронація слова-2019». Творам автора притаманні детективна інтрига, гострий і стрімкий сюжет. Його герої виразні й неповторні, долають життєві труднощі, закохуються і шукають правду. Вони живуть поруч із нами, ми їх можемо впізнати. Тільки в кожного — своя таємниця, яку він нерідко приховує.

Життя Юрія Холоденка пішло шкереберть після смерті матері. Її останнім заповітом було прохання — знайти батька, який зник понад сорок років тому. Поїхав на полювання й не повернувся — ось все, що було відомо Юрієві. А ще — тоді слідчий капітан Шаман сховався в лісі навколо озера, не знайшовши жодних слідів. Минуло сорок років, і єдина зачіпка, яку має Юрій, дивна касета, на якій записано випадкову розмову двох коханців. Та як це стосується справи? За Юрієм починають стежити. І єдиний, хто здатен допомогти йому, — старий мільйонер Шаман. Можливо, слідчому відомо про цю справу набагато більше, ніж здається...

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-6894-4

9 786171 268944

БОРИС КРАМЕР

ЗЛАМАНИ СХОДИ

БОРИС КРАМЕР

ЗЛАМАНИ СХОДИ

від переможця конкурсу
«КОРОНАЦІЯ СЛОВА»

**ЗЛАМАНІ
СХОДИ**

БОРИС КРАМЕР

ЗЛАМАНИ СХОДИ

Роман

ХАРКІВ **КЛУБ**
2019 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.161.2
К77

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Дизайнер обкладинки *Аліна Белякова*

ISBN 978-617-12-6894-4

- © Добрянський В. В., 2019
- © Depositphotos.com / kwest, katalinks, обкладинка, 2019
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2019
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2019

*Дружині Марії,
яка необачно пожертвувала мені свої молоді роки.
З тонким смутком і вдячністю*

Той, хто йде за кимось, ніколи не прийде першим.

Леонардо Да Вінчі

Що в цій осінній пітьмі радує подих?
Стрілки переведеш, немов поміняєш сходи.
Вийдеш у інший час, в іншу свободу й епоху,
Наче втік уночі з родинного переполоху.

Світлана Короненко

РОЗДІЛ 1

Якщо хочеш щось зіпсувати, зіпсуй спочатку. Мені це пре-чудово вдалося — я після школи задрімав на двадцять п'ять років. Раз — і заснув. Але зовні все було ОК. Зовні скидалося на те, що я не спав: разом із гопотою утікав темними дворами й погано освітленими скверами від ментів, коли вони робили облаву на іподромі, носив пачками гроші Еду Хезерлі на квартиру біля Хрещатика, вгинаючи голову від тіней, що могли тріснути арматурою по шиї. Закохувався, зливався в екстазі, грішоводив, клявся, але не каюся. Словом, був бовдуром, що не осмислював свого життя.

Так і стукнуло сорок два роки. Фініта, дзвінок про-дзвенів на перегоні, поїзд червоним ліхтарем мигнув, а я все ще уявляв себе перспективним хлопцем, який от-от спалахне нечуваним успіхом. Розгорнеться та й загуде, усі здивовано поглянуть і захоплено заплодують.

Мама мене недовчила. Вона вчителька української мови й літератури. І цим усе сказано. Така дисциплінована й совісна, що просто соромно поруч із нею стояти. Настасія Андріївна Холоденко, найкращий педагог школи й міста. Гляне на мене суворими очима крізь окуляри й першим ділом викликає: «Холоденко, іди відповідати!» У класі двадцять вісім нездар, а вона тягне мене до дошки, щоб описав соціально-психологічні риси Чіпки або розповів, як правильно відмінювати кількісні числівники.

«Холоденко, іди до дошки!» — дражнилися малолітки в школі. Кого ловив, давав такого ляща, аж булька вискакувала.

Ніхто не міг мене захистити, бо тато десь пропав. Коли мені було два роки, поїхав на полювання й не повернувся. А разом з ним пропали ще два чоловіки з нашого містечка. То була каламутна й загадкова історія, про яку довго розповідали, яку розслідувала міліція, але з часом вона втонула в людській пам'яті, як тоне все, що з нами відбувається. Пам'ять — штука хитра, залишає нам тільки те, що подобається, а решту викреслює, поправляє, переставляє місцями, як сувора вчителька — неправильно написані складнопідрядні речення. Пам'ять вибаглива й підступна, забирає те, що тобі важливе, а підсовує несуттєве, поверхове. Як еквілібрист, грається нашими спогадами, створює паралельні реальності й водить ними.

Залишилась тільки дата — 22 вересня 1978 року, коли тато, зібравши мисливське спорядження, поцілував маму, сів у «Жигулі» начальника АТС Дмитра Вербицького й поїхав полювати на озеро Біле. Ця калюжа зі зарослими берегами від нас рівно за вісімдесят дев'ять кілометрів. Звідси виїхав, а туди не доїхав. По правді кажучи, я глибоко не цікавився історією зі зникненням тата. Так уклалося: тато пропав, і не треба тієї теми торкатися, щоб не виникали питання без відповідей, які розтворюють серце. Доволі часто я ловив тужливий погляд мами. Вона дивилась на батьків портрет.

Відразу до Чіпки мене погнала в крайнощі. Я вступив до Інституту нафти й газу, хоч мені було все одно: підійшов би й кулінарний технікум. Через семестр покинув навчання, бо знайомі хлопці звабили поїхати на Памір, здолати пік Леніна, який місцеві таджицькі патріоти перейменували на пік імені Абу Алі ібн Сіна. Там зламав ногу й довго лі-

кувався, проклинаючи свою нерозбірливість у захопленнях. «Ех, слабак!» — пожалів мене Богдан Павлецький, керівник альпіністського центру, який сходив уздовж і впоперек Тибет, Гімалаї, Кавказ, Альпи та інші Кордильєри. У його очах горіли безумні вогники, що могли запалити будь-кого. Обвітрені, аскетичні щоки, сухі від морозів і вітрів губи, пронизливий погляд, що пробирає до кісток, гіпотично діяли на дівчат, які шукали романтичного кохання. Дівчата так само не любили Чіпку, як і я, бо летіли до загартованого Богдана, ніби метелики на вогник.

Викинувши через три місяці тростину, якою підпірав покалічену ногу, я вирішив, що добре було б здобути робітничу професію. Роботяги скрізь потрібні, як би не мінялась суспільна кон'юнктура. Запас, так би мовити, не зашкодить. Тут мені підвернувся однокласник Валерій Кравець, який із захопленням розповідав, що вчиться на токаря, а це оригінальний фах. «Уявляєш, ріжеш метал різцем, як масло ножем», — розповідав мені. Він не жартував. Токар таки справді ріже метал, як масло. Я сам перевірів. Спочатку навіть захоплювався. З грубої залізяки на твоїх очах випірає філігранна деталь, накреслена конструкторами. Щоправда, мені ніколи не вдавалося дотриматись до мікрона розмірів, а точність у деяких сферах — найперша вимога. За півтора року майстер Олексій Гризоглазов, який вічно бігав по цеху в обвислому синьому халаті з кресленнями й штангенциркулем, нарешті виповів заповітне: «У тебе, Холоденко, руки із задниці ростуть. Ти помилка природи. Ніколи розмірів не дотримуєшся!» Там були ще тиради, які не перекладаються на звичну мову, тож я їх пропущу з поваги до вчительських зусиль мами. На цьому ми лагідно погодили: я йду мити від шмаровидла та суспензії руки, що не звідти ростуть, а він мені дає гарну рекомендацію на всі чотири вітри.

В Емськ повертатись не хотів, тож прямим курсом полетів у столицю. В Емськ повернешся, зразу почнуть розпитувати: ким став, чого добився. Провінційне примірювання й зважування, гра гонору й марнославства. Не люблю цих знуджених поглядів, які шукають, за що зачепитись і кому обсмоктати кісточки.

Мама поклала на своєму робочому столі, за яким перевіряла шкільні зошити й готувалась до уроків, портрет тата. Усі ці сорок років він за нею й спостерігав. У нашому домі нечасто бували чужі чоловіки. Тільки з крайньої потреби — щось відремонтувати чи занести. Мама скрізь відчувала татів погляд і була вірна йому.

Дядько Борис, татів брат, який проживає в Одесі, порадив мені податися в столицю, там у нього був друг Ед Хезерлі, український грек, дуже винахідливий на несподівані проекти. «В Одесу не їдь, тут загнешся, — обірвав моє бажання податися до моря дядько. — Одеса — дуже дороге місто». Як він сам виживав у дорогому місті, татів брат не розповідав. Він виробляв із колегами верстати з програмно-числовим управлінням і продавав їх в Іспанію. Тоді ми ще могли виготовляти конкурентну продукцію.

Ед Хезерлі чекав мене в кафе на розі Лютеранської. Чоловік мав сорок п'ять років і важку задишку, курив кубинську сигару й пив третю чашку кави. У білих штанах та солом'яному брилі, Ед мав вигляд молодого денді, який випадково залетів із Парижа та нудьгував у пошуках розваг. На його вдоволеному лиці з вусиками, що стирчали приклеєною щетинкою, грала лінива усмішка. Проте очі прискіпливо й допитливо оглянули мене.

— Хелло! — привітно помахав Ед і показав, щоб я сів за столик. — Як ся маєш?..

Я детально почав розповідати про свої справи та рекомендації дядька Бориса. Тоді ще не знав про американський

стиль спілкування: про що-небудь, аби лише зав'язати розмову. Про погоду: «Овва! Сьогодні чудовий день». Про роботу: «У мене гнучкий графік. І сам я гнучкий та мобільний. Усім це подобається». Про захоплення: «Я вчусь грати на гітарі за самовчителем». Якби я знав про це, то зразу б так і сказав: «I can't imagine my life without horse riding»¹. Мати мене вчила не тільки рідної, а й англійської, бо вважала, що її синок має бути освіченим та просунутим. Натомість я почав нудно розповідати про чергову поразку, яку дістав на робітничій ниві, про необхідність десь прилаштуватись, аби не пропасти.

— Юрію! Ти сам себе чуєш? — заклацав перед моїм носом пальцями київський денді. — Каву будеш пити? Чи, може, чогось міцнішого?..

— Каву можна. І трохи коньячку, — відповів я тремливим голосом.

— О! Це я розумію! — підтримав Ед і замовив дві чашки кави та по п'ятдесят коньяку. — Розкажуй! Що вмієш і на що згоден...

— Умію небагато. Згоден на все, — випалив я, не задумуючись.

— Мій френд Боря про тебе багато говорив, — пахнув на мене димом сигари Хезерлі. — Птиця Говорун кмітлива й куди попало дзьоб не соває... Мій френд Боря абищо до мене не пришло. Ти хто йому? Племянник?.. Тепер про родичів не дбають. Тепер родичів оббирають...

Я зауважив його схильність говорити алегорично, ніби вичитаними в книжці цитатами. Або це він сам так формулював речення, щоб видаватись освіченим та глибоким. Хоча в очах нерідко в нього проблискував відчай, ніби

¹ Не можу уявити свого життя без верхової їзди (англ.). (Тут і далі прим. автора.)

в розумного й невиліковно хворого чоловіка, який марнує виділений йому час на дрібниці.

— Пропозиція проста й зрозуміла, — нарешті оцінив мої здібності Ед. — Підеш до мене букмекером. Чи, може, хочеш продавати лотерею «Спортлото»?.. Гроші не пахнуть, особливо, якщо їх багато...

Його щетинисті вусики знову пухнули на мене димком.

— Чи в тебе інші амбіції? — уточнив наостанок дядьків друг.

Інших амбіцій я не мав, хоча мушу сказати, що Ед виявився людиною слова. Такі люди іноді втілюють свою нерозтрачену добродішність, допомагаючи слабшим. Згодом, за три роки, він допоміг мені вступити на факультет журналістики Київського університету. Чим саме посприяв, я так і не зрозумів — може, тим, що відірвав мене від свого непевного бізнесу і вберіг від тюрми. Екзамени я добре здав — далася взнаки багатолітня мамина муштра. Вона не раз казала, що в мені спить розум, та ніяк прокинутись не може. А до того часу, до навчання, я справно приймав ставки від легковірних громадян на іподромі Хезерлі. Мое завдання було — прийняти ставки й вчасно повідомити Еда, на якого коня найбільше мітять. І так ставалося, що та шкапина була проклята, обіцяла багато, але несподівано приходила другою або третьою. Усі в прольоті, тільки якийсь друг Еда (їх було зо троє-четверо, вони часто не світилися, але я їхні пики вивчив за кілька тижнів і на зло підморгував), який поставив на іншого коня, вигравав банк. Спосіб давно випробуваний, засвідчений гербовими печатками відомих ветеринарів, яких, на вимогу азартних гравців, не раз просили розібратися. Нема чого біситись. Шкапина на той час фізіологічно була не готова до переможного ривка. Пошкодила на останньому колі праву передню кінцівку, чи її на льоту схопила гостра киш-

кова колька. Усі задоволені, усі аплодують. І мені перепало з того навару.

Років за два Ед завітав до мене у вузьку конторку, важко плюхнувся в рипуче крісло, запалив сигару й задумливо погасив. Не йшла, дим душив його, бронхи підводили. Так і до астми недовго. Але Ед не міг покинути шкідливу звичку, коли не курив, то нюхав сигару, проводив нею по щетинці вусів, ніби той тютюн допомагав йому комбінувати нові проекти.

— Юрію, тобі не здається, що ми топчємось на місці? — афористично запитав мене, як перевіреного друга.

— Я б так не сказав. Маєте причал на Дніпрі, яхту й квартиру на Хрещатику...

— Ет!.. Я не про те! — скривився мій начальник. — Нема драйву. Відстаємо від життя...

— Хочете колоти коней чи жокеїв? — нахабно уточнив я.

— Хочу видавати газету! — випалив роздратований Ед. — Чому мене така думка раніше не навідала?.. Це ж чудовий хід! Замість того, щоб непродуктивно оголошувати по місцевих гучномовцях... Можна про все написати в газеті. Ти знаєш святу силу друкованого слова? Ні, не знаєш!.. Люди вірять газеті, як останній інстанції. Орлик відстав від Бурої, бо невдало стартував. Але за три забіги він своє надолужить, адже має потенціал. Сатрап набирає сил й ось-ось ударить головою в дзвін. Помилуйтеся молодим лідером — надія розчарованих глядачів рисак Давид. Результати забігів, порівняльні таблиці. Цікаве про коней. Харчування жеребців і лошиць — у чому різниця. Атмосфера конюшні... Запах... Це ж цілий світ! Про нього можна розповідати без кінця... Ми мусимо вийти за межі іподрому.

— Виходьте. А до чого тут я? — не міг зрозуміти мети його візиту.

— До того... Що ти будеш редактором цієї газетки, — тицьнув у мене сигарою Ед. — Назвемо її... Назвемо

«Перегони з вітром». Як тобі?.. Динамічно? Мені подобається...

— Ви мене забираєте з каси? — я образився й надувся.

— Я тебе забираю з... протягу. Потім будеш дякувати, — звівся безапеляційний Хезерлі й поволік за собою хвилю запаху кубинського тютюну. — Перебазовуйся в мій офіс. Там уже тебе чекає комп'ютерна техніка.

Вигадка Еда мене приголомшила. Робити газету? Це ж не пироги пекти!.. І не метал різати, як масло. Я ніколи цим ділом не займався та й рожевого уявлення не мав, з якого боку підступитись. Проте природна кмітливість мене не підвела. Першим ділом найняв підкованого технаря, який узяв на себе верстку та оформлення газети. За мною залишались тексти й ілюстрації. І тут у мене вийшло, бо раптом знадобилась мамина наука про складнопідрядні речення. Скільки вона мені їх удовбувала в мозок! Писати, чорт забирай, виявилось цікаво. Я іноді поринав у текст бездумно й стихійно, не знаючи логічного завершення, але, попри всі сюжетні кульбіти, завжди падав, як кішка, на чотири лапи. Фінал моєї писанини надихав. Публікації виходили захопливі й жваві, як і належить місцю, де голосно дзвенить монета. Ед сидів у своїй ложі з газетою й м'яко поглядав на мене, як батько, який відкрив таланти в сина. Газета йому подобалась, хоч я скоротив її назву — «Перегони». Навіщо розжовувати?.. Чи додавати романтики?.. Романтика в такому ділі не допомагає. Тут потрібен твердий чоловічий розрахунок і трохи веселої вдачі...

Купка пацанів щосереді прибігала, розхапувала свіжий тираж і за пару гривень роздавала біля входів у метро. «Перегони» раптом з'явилися у людських течках і портфелях, на робочих місцях і на столиках у кафе, у залах очікування і в дбайливих руках торговок із Бесарабки, заповнили сміттеві урни й забілили під ногами на тротуарах.

Ні-ні, та й хтось почитає, зацікавлено пошкребе маківку, а потім з інтересу згадає тролейбусний маршрут до іподрому. На глядацьких місцях відчутно збільшилось люду. Проект Еда давав реальні результати. Він відчував себе цивілізованим чоловіком, який займається серйозним бізнесом. Це вам не на вокзалі кульки ганяти в стаканчиках. Для повноти Едового щастя я відкрив сайт іподрому, бо за цифровими технологіями було незаперечне майбутнє.

Отоді Ед і запропонував мені вступити на факультет журналістики. Там у нього був знайомий доцент Лозовий, який працював на кафедрі нових ЗМІ й проводив семінарські заняття. Лозовий мене натаскав на іспити, які я успішно склав. Саме вчасно, бо на осінь 1999 року мій патрон здувся — куріння та непомірне хлебтання кави таки довели його до лікарняного ліжка. Ед Хезерлі сумовито сказав, помираючи, що він у цьому житті все перепробував, щоб вибитись на поверхню: і жінок любив, і контрабанду ганяв, і фальшував ставки, і по світу мандрував. Жив для свого задоволення, ні в кого не питаючись дозволу. А от тепер, на смертному одрі, раптом зрозумів, що мало робив добра. Горе тому, кому нема на що озирнутися. Не йди, Юрію, моїм шляхом... Ед попросив привести до нього нотаріуса й переписав усе своє майно та гроші на сиротинець у Маріуполі, звідки, виявляється, він випурхнув. Я навіть сльозу пустив і подумки подякував дядькові Борисові за те, що звів мене з таким чудовим чоловіком.

Навчання в університеті — це така нудьга, що розказувати нема про що. Ярмарок марнославства. Лозовий одразу сказав: в універі не вчать писати, тут розширюють інтелект, бо журналіст без інтелекту — це дурний писар у конторці чиновника. Він знав, що казав, бо мав газетну практику й втік із неї в теорію. У Лозового був червоний ніс і сумні очі, як у Сатрапа з іподрому, що постарів. Усе

було, та загуло. Доцент носив набитий чорний портфель і аж наче перехилився на той бік. Хлопці жартували, що там у нього не книжки, а зо дві пляшки бурбону, як пальне для машини, без якого він втрачає сенс і потенцію.

Студентська практика звела мене з редактором газети «Сільські обрії» Йосипом Дреботом. Колись Йосип один раз проскочив у депутати парламенту, осідлав ліву хвилю й досяг бажаної мети. Мені жаль тих людей, які скуштували влади. Жити так, як до злету, вони не можуть, бо це не по їхніх крилах. І до високого крісла знову добитись годі. Не обирають, і квит!.. Тоді невдахи починають дригатись і корчити з себе невизнаних лідерів. Йосип осідлав коника (я не можу без іподрому та незабутнього Еда, хоч ти плач!) приватизації землі й розганяв його, прискорював, аби знову вскочити в парламент. Приватизація — це злочин перед селянами, який не простять наступні покоління. Не знаю, коли він востаннє бачив справжніх селян, але на його жорсткому й жовчному лиці завжди палахкотіло вогнище голоду: до слави, до грошей, до реального стейку чи бодай піци, яку він постійно замовляв у свій кабінет. Йосип запропонував мені покинути навчання або перевестися на заочне відділення, бо йому потрібні молоді й талановиті кадри, а мені нема чого дарма втрачати час. Е, ні, подумав я, нема хап-хап, не для того друзяка Ед мене сюди послав, щоб я відмовлявся від освіти. Та й на кого проміняв?.. На кон'юктурника, який пробивається до влади.

Із Йосипом Дреботом я не порвав, а час від часу їздив у глибинку й писав для його «Обріїв» матеріал, підкидав дровець у суспільну дискусію. Одного разу мою публікацію слухали на парламентському комітеті, звідки повернувся зраділий Йосип. Його акції зростали й він уже готовий був мене озолотити, щоб тільки уклав контракт. Хто зараз на вищу освіту дивиться? А я такий, що вмію дохід-

ливо роз'яснювати. Ніяких обрїїв без мене в «Сільських обрїїв». Не піддався, закінчив і аж тоді прийшов, хоч у Йосипа ще більше з'явилося на лиці жовчі, бо знову прокатили на вороних (Еде!.. Еде!.. Я за тобою сумую).

Не обрали Дребота в парламент, і газета почала здавати позиції. З горем пополам я протримався біля загнаного, але не збитого Дребота неповні п'ять років. Дискусія про землю то стихала, то розгорталась, а Йосип оживав і впадав у депресію із нею також. Врешті мені самому набридла ця спекуляція, і я дав бідним селянам спокій.

До сорока двох років, коли мене розбудила мати, встиг заснувати власну інформаційну агенцію й прогоріти, попрацювати кореспондентом радіо «Свобода» у Тель-Авіві, прес-секретарем однієї державної установи, що опікувалась іноземними інвестиціями й платила нечувані зарплати, написати роман про хвацькі дев'яності, дістати відмови у всіх видавництвах, яким пропонував свій опус, одружитись, народити сина й розлучитись.

Якщо бути точним, то ми є Ією не розлучались. Просто Ія одного дня, коли мене носило по кафе, клубах, зустрічах і перемовинах, зібралася, ухопила за руку Ігорка й повернулася до батьків у Бучу. Вона стомила від моєї непостійності, від недовіри, що супроводжувала кожен мій вихід у нетрі столиці. Я, каюсь, не завжди спинявся перед умовними бар'єрами. Скажу відвертіше — ніколи не спинявся. Жінки, вино й розваги — то спадок, відписаний мені денді Едом Хезерлі. Хоча Ія була для мене на першому місці. Вона — надійний тил, на який можна опертись. А я мисливець. Уполював — і все в сім'ю, щоб не відчувала нестатку. Ія сказала, що їй набридло жити з мисливцем, їй хочеться простого й тихого щастя.

Тато передав мені одну зі своїх рис. Хоча, як мені відомо, до мисливства він прилучився випадково. Його шеф

Дмитро Вербицький підмовив. За переказами, на телефонній станції тоді було три мисливці — бос, тато й кабельник Северин Нечитайло, у якого руки тряслись. Кабельник мав справу зі свинцем, сидів під землею в люках, видзвонював телефонні пари й зварював муфти. На технічні потреби йому видавали спирт. А за шкідливість — молоко. Він пив і одне, й інше...

У день, коли я метався в порожній квартирі, роздумуючи, як повернути Ію, подзвонила мамина сусідка з Емська.

— Юрію, добрий день, — вкрадливо сказала, вагаючись.

Тітка Марина працювала вихователькою в дитячому садку. Вона була єдиною годувальницею в сім'ї. Чоловік, якого прозивали Семьйон Семьйонович, байдикував без роботи, перебивався дрібними заробітками й не помишляв десь закріпитись, радо щовечора лупив доміно у дворі під будинком. Син Костя, мій ровесник, балабон рідкісний, прогулював школу й тягався зі шпаною на вокзалі, виглядав, що украсти. Років у шістнадцять заgrimів за грасти й поволочив свої дні від тюрми до тюрми.

— Юрію, це ти чи не ти? — допитувалась тітка Марина, бо давно не чула мого голосу.

— Я!.. Я!.. — майже по-німецьки підтвердив, тоскно оглядаючи порожню квартиру.

— Дзвоню, щоб твоя мама не почула, — зразу перейшла до справи сусідка. — Вона ж тобі ніколи не скаже... У неї біда!

— Яка біда?

Я не зразу перейнявся її тривогою — Ія й син не йшли з голови, роздумував, як їх повернути. Не годиться жити порізно, наче чужі. Не можу я в порожній квартирі бути сам. Мені з неї хочеться кудись утекти на люди. Постарів, чи що?..

— Лікар виявив пухлину в грудях. Треба робити операцію. А вона сказала, що боїться, — дзвінко доповіла про

мамину біду тітка Марина. — Ти мусиш приїхати й втрутитись...

Я приїхав в Емськ і, не зволікаючи, у той же день забрав маму в столицю. Київські ескулапи підтвердили: хвороба є, стадія загострена. Слід вирізати ліву грудь, прийняти серію уколів хімії. Мама осунулась, змарніла, я її не впізнав. Десь поділась її твердість. Відчувалось, що вона дійшла до тієї межі, коли людина залишає собі мало рішень. Усі турботи, усе піклування переклала на мене. Вона слухняно виконувала мої команди. Не мала сили волі щось змінити. Та й можливостей. Їй залишалось вірити мені й сподіватись на краще. Людина завжди сподівається на краще, навіть у такій ситуації.

— Юрку, ти мене врятуєш? — одного вечора спитала, коли я дрімав біля її лікарняного ліжка.

— Неодмінно, мамочко! Я підняв на ноги всіх лікарів...
Мама щаслива заснула.

Але стан її ставав усе важчий. Лікарі сумно зітхали й відводили очі. Нічого вдіяти не можуть, хвороба сильніша. Слід готуватися до найгіршого.

Мама відчула, що відходить. Її бліде лице засвітилось світлом, що линуло десь ізсередини, з-під шкіри, ніби вона віддавала останні сили, щоб утриматись на цьому світі. Вона була спокійна й умиропорена. Мама мене жаліла, не хотіла турбувати своїми недугами. Так незручно вийшло, її Юрій мусить перейматись і через неї відчувати біль...

Одного разу, отямившись, вона сказала, ніби продовжила давню розмову зі мною:

— Знайди тата! Він живий!.. Він тебе чекає...

Усі ці сорок років мама вперто стверджувала, що тато живий. Вона серцем відчувала. Просто тато потрапив у неперекорні обставини. А татів портрет на столі — як клятва вірності...

РОЗДІЛ 2

Поховав маму в Києві. Міста прив'язують людей до себе могилами рідних та близьких. Емськ нас нічим не тримав, тільки таємницею татового зникнення.

Коли вмирають найближчі, з'являється відчуття пустки. Серце не вірить у нову реальність, мечеться в пошуках рідного обличчя. Пам'ять норовливо стріпується і втікає в теплі спогади. Нова реальність, як будинок із наскрізь відчиненими вікнами й дверима, з різкими протягами, відбирає тепло й суворо виштовхує у вир життя. Не залишайся надовго, бо скорботний будинок зачинить вікна й двері, не випустить. Якщо ти не можеш цього змінити, то йди далі, живи, не окутуй себе горем. Мати не хотіла, щоб я страждав...

Сусідка тітка Марина постаріла й схудла. Вона дивним чином поєднувала в собі чистьоху й нечупару. Завжди вимите й доглянуте помешкання та стара заносена нічна сорочка, в якій могла проходити цілий день і вискочити до сусідів у наопашки накинутому халаті. Сиділа сама в квартирі, на пенсії. Скаржилась на чоловіка. Семьйон Семьйонович її обманув. Обіцяв, що ніколи не покине. А взяв і покинув. Грав у своє доміно та й так похилився при всіх набік, ніби заснув. Люди до нього: «Семьйон Семьйонович!» А він ані словечка. Покинув тітку Марину, обманув...

Неспокійна сусідка першим ділом подзвонила в школу й повідомила, що нема вже їхньої найкращої вчительки, померла. Син у Києві поховав. І як то тепер бути? Похо-

рону нема, а вшанувати Настасію Андріївну треба. Директор школи Густав Волошин розпорядився виставити траурний портрет мами при вході. І сам прийшов із купкою колег. Я не знав, як їх приймати. Мовчки тупцював посеред давно чужої для мене вітальні й тужливо гадав, коли це все закінчиться. Потиски рук, поплескування по плечу, обійми, тиха сльоза. Багатьох учителів я знав. І вони всі мені співчутливо шептали, що гарна мама в мене була. А мати десь наче перебувала тут, у квартирі, за стіною, тільки не виходила до своїх товаришів. Замість неї мусив відповідати я...

День відвідувань нарешті закінчився і я залишився сам. Квартира ніби стала меншою. Гнітило непереборне відчуття, що мама десь поряд, тільки не виходить. Ось її сукні, блузи й піджаки. Вона одягалась у школу строго, без кольорових надмірностей. Туфлі при вході, м'які домашні тапочки. У ванні — зубна щітка, аерозолі, парфуми й гребінець. У ньому заплуталось кілька сивих волосин. На робочому столі — зелена лампа, вкрита в'язаним мереживом, кілька підручників, дві-три ручки. Під склом — розклад уроків. Здавалось, вона згадала, що той розклад неждано помінявся, і вибігла, поспішаючи. У кутку стола, під полицею з книгами, портрет тата. Тато для мене тільки тим портретом і обмежувався. Я його не пам'ятав. Мені було два роки, коли він поїхав на своє полювання. З портрета дивився на мене ще геть юнак. М'які чорняві вуса ще не загубіли, а погляд карих очей бачив за об'єктивом маму, бо світився теплом і любов'ю. Ніби передавав вітання здалеку. Вітання, що не згасало ось уже сорок років. Тато був тоді майже вдвічі молодший від мене. Йому виповнилось двадцять чотири. І прожив він із мамою тільки три роки. Щасливі роки, але дуже короткі.

«Сорок років! Цілих сорок років! Як же його знайду?..»

За цей час стільки подій прогуркотіло у світі! Яких потрібно зусиль, щоб розібрати притиснені часом завали над однією-єдиною людською таємницею?

Я бездумно стояв перед книжковими полицями й згадував, як мати вчила мене формувати власну бібліотеку. «Ось на цій полиці склади десять книжок, які тобі найбільше сподобались. Це буде твій золотий запас». — «А якщо згодом мені сподобається інша книжка?» — запитав я. — «У тому й сенс! — усміхнулась. — Тоді ти міняєш одну з десяти на нову. Стару ставиш сюди, донизу, а нову — у десятку. І так усе життя. Побачиш, яка в тебе гарна бібліотека вийде!» Я справді захопився маминою грою з книжками. Робінзон Крузо в мене змінився Джонатаном Свіфтом. Потім мандрували з полиці на полицю Гекльберрі Фінн і Дон-Кіхот, доктор Самюель Фергюсон і доктор Кейвор. Я літав у космос разом із Голом Клементом та Артуром Ч. Кларком, закохувався з Сомерсетом Моєм, Франсуазою Саган і Джейн Остін. Товсті книжки бентежать читачів. Перечитував по кілька разів маленькі романи Енн Ватемаа. Його «Яйця по-китайськи», «Реквієм для губної гармонії» переміщались у мене з полиці на полицю. Я не міг їм знайти місце, бо не осягав. Проте після школи вони остаточно закріпились у золотій десятці.

Іноді книги з нами живуть, іноді вмирають, як люди, коли про них забувають і довго не відвідують. Книги на моїх полицях жили, бо тут чулася невидима присутність мами.

Може, це вона сама почала переставляти на моїх полицях прочитане? Бо яким дивним чином тут опинився Достоевський, якого я не люблю за надмірне знущання з людини?..

Раптом подумки зауважив, що в київській квартирі в мене обмаль книг. Там бідно після втечі дружини з си-

ном. Усе залишилось у минулому, ніби в паралельній реальності. І синові Ігорку я не розповів про мамин метод. Чому? Утратив віру?.. Почерствів?.. Потонув у буднях?.. Програв азарт на перегонах Еда Хезерлі?..

На антресолях у коридорі я знайшов безліч непотребу, що накопичувався й заповнював собою тісний простір. Електрочайник, що давно згорів. Кілька банок зі сливовим варенням, про які забули. Рулон невикористаних шпалер, який мама відклала про запас. Кілька мисливських журналів зі злиплими сторінками. Мої тенісні ракетки. Чашка з відбитою ручкою й написом: «У день весілля випий повну чашу до дна». Мама випила й сховала її подалі від очей.

І ось нарешті татова коробка, куди мама склала його речі. Два порожні патрони від берданки. Татові її по знайомству продав начальник Дмитро Вербицький, коли агітував прилучитися до мисливства. Від гільз досі тхнуло стріляним порохом. Позолочений наручний годинник «Сopnavin» із червоною зіркою посередині. Стрілки зупинились о восьмій двадцять одна. Секундна стрілка взагалі відпала й прилипла до цифри 6. Корпус годинника подекуди подряпаний, бо позолота була тонка. Тато не взяв його з собою, щоб не загубити, бо дуже дорожив ним — мамин подарунок. Дві обручки, виточені з бронзи. Потьмянілі, сірі й непривабливі. Вони вирішили одружитись несподівано. Тато приїхав в Емськ, чим дуже маму здивував. То була осінь, справжня золота осінь. Небо було синє, ніби намальоване ультрамарином. Жовті клени шуміли у високості та під ногами, коли вони прогулювались у Другому парку. Емськ для них обох тоді був невідомим містом, бо мама лише кілька місяців, як переїхала. Тому й дивувались, чому люди називали гарний парк, із діаметральними доріжками та озерцем посередині,

Другим. Виявляється, колись був Перший, але влада його вирубала й на тому місці замостила площу, поставила пам'ятник і збудувала поштамт із АТС, куди пізніше влаштувався на роботу тато. А Другий парк — то був маєток якогось пана, за яким давно час зашумів. Будівлю розібрали, цегла на ній була така, що ще кілька століть простоїть, у фундамент насипали щебеню та піску, зверху заасфальтували. І відкрили на тому підвищенні дитячий майданчик із гойдалками-човнами. Тато гойдав маму, тріпочучи від щастя. Мама відчула, що в неї вирости крила. З того човника вони перебігли в кафе, що називалось «Сторожова вежа». По гвинтовій драбині піднялись догори, і в безлюдній круглій залі чарівник у білім фартуху націдив їм з італійської кавоварки «Omnia» неповторної кави, від якої їм світ закружляв, наче в танці. Унизу, щоб не впасти, тато став на одне коліно, подав мамі жовтий кленовий листок і освідчився в коханні. Весілля зіграли за місяць. А обручок не купили. Тоді золоті обручки були дефіцитом, хоч ЗАГС видавав молодятam спеціальні довідки, щоб магазини продавали без черги. Так і з'явилися бронзові.

Тьмяне фото двох хлопчиків у коротеньких штанцях на шлейках. Менший — дядько Борис, вищий — тато. Хлопчики злякано дивляться у фотоапарат, ніби їх мають за щось покарати. Біляві, вигорілі на сонці чубчики, босі ноги. Чого мама не залишила цю фотографію в сімейному альбомі? Може, тому, що тато одного разу сказав, що не любить цього знімка. Вони тоді були в бабусі Варвари, десь на південному Поділлі, у гостях. І тут хтось скомандував: «Біжіть до річки в садок! Там фотограф вас сфотографує!» Тато біг і вступив у коров'ячий слід. Так і став до знімка. Потім, коли бачив, щоразу згадував — хотів ногу витерти...

На самому споді коробки лежала бобіна з магніфонною стрічкою. Я зачудовано дістав її, змотав розкручений кінець і заінтриговано подумав: «Що на ній записано? Чого мама її зберегла?» Цей викопний раритет нікому нині не потрібний. Молодь навіть не зможе сказати, що це за предмет. Таких магніфонів уже в побуті нема. Давно замінили цифрові гаджети. Якби й хотів прослухати, то не вдасться.

Я сидів розгублений посеред вітальні над перебраною коробкою речей і гадав, з чого почати пошук. Надії було мало, але мама так просила. Перша думка, найпростіша: тато просто змився з сім'ї, утік кудись на південне Поділля до родичів. Але це так само було неймовірно, як і те, що з ним утекли два напарники — начальник АТС і кабельник. Індивідуальні причини зникнення тата слід відкинути одразу. Необхідно скласти план пошуку, хоч і нехтй бере. Як можна знайти людину через сорок років?..

Йосип Дребот навчив мене правил журналістських розслідувань. Тож я забив у свій план кілька початкових пунктів. Перший. Познайомитись із колом родичів учасників мисливської вилазки Дмитра Вербицького та Северина Нечитайла. Може, щось пам'ятають. Може, хоч скажуть, до кого, куди, у яке місце поїхали. Озеро Біле довге й велике, лісове, там береги без під'їздів, тільки кілька грузьких доріг виводять до нього. Хтось мусив їх приймати, зустрічати, бо вони вперше туди подались. Другий пункт. Чим закінчилось кримінальне розслідування, адже воно було відкрите? Мама розказувала, що приходила міліція, опитувала її й сусідів. Чи залишилось щось зі старих радянських архівів? Може, спалили, як непотріб, та й забули. Хто вів розслідування? Чи живий нині?.. Третє. А що третє?.. Третє впливатиме з перших двох. Я вирішив,

що план із двох пунктів — це тільки начерк для заспокоєння совісті. А далі імпровізуватиму по ходу п'єси.

Магнітофонна бобіна знову потрапила на очі.

Я зітхнув і підійшов до домашнього телефону. Там лежав списаний-переписаний пошарпаний довідник. Знайшов номер однокласника Вітька Копиленка. Вітько завжди був мій Санчо Панса, тягався зі мною у всіх пригодах. Ми дружили десять років шкільного життя, і ніякі прикрощі та хлопчачі сварки не могли нас роз'єднати більше, ніж на кілька днів. У Вітька була одна прекрасна риса — він не поспішав, на відміну від мене, говорити. Подумає, посопе, дозволикає, а потім, може, щось і скаже. Бо якби він так само, як і я, запалювався, то нашій дружбі давно б настав фініш. Щоправда, як на нинішній стан, про дружбу не варто казати, бо востаннє ми зустрічались років п'ятнадцять тому, коли Вітько приїжджав у Київ. Я його повів на іподром, з барського плеча підказав, на якого коня поставити. Ми ті виграні гроші одразу ж і прогуляли в гуркітливому кабаре на Червоноармійській...

— Привіт, друже! Пізнаєш?..

— Тебе не впізнаєш, — ствердно засопів у вухо Вітько. — Чув, чув. Твоя мама... Співчуваю...

— Треба пересіктись. Кажі, де?..

— Чого довго гадати? — хихонув однокласник. — У ресторани!..

Ресторан «Самограй» відкрили на пошті. У зв'язку зі збитковістю її обскубли з усіх боків. На місці вікон прорубали двері для кількох магазинів, навіть прокуратуру помістили на другий поверх. І для ресторану місце знайшлося.

Побачив Вітька ще від входу — огрядний, із пивним черевцем, він сунув, як бульдозер, ледве лавіруючи поміж столами. На майці через усі груди напис «Streetball», хоча,

судячи з фігури, він був такий далекий від спорту, як я від розуміння, навіщо з ним зустрічаюсь.

— Кава, віскі, содова? — на американський манер запитав друга.

— І пожерти також! — не підтримав мій швидкий варіант Копиленко.

Щось у ньому змінилось. Я за ним спостерігав, поки ми їли, пили й вели легку балачку, усіляко уникаючи згадок про маму. Вітько весело розповідав, що зібрав бригаду будівельників і виконує замовлення багатіїв, та не тільки в Емську, а й по всій країні й за кордоном. Його бригада славиться ретельністю й високим рівнем виконання. Відповідно, має гарні заробітки, не бідує. Це взагалі-то дивний збіг, що застав його вдома, бо він приїхав на день народження дочки, подарував їй і зятеві путівку на Балі. На завтра Вітько готується летіти в Лодзь, де залишив своїх хлопців. Я нарешті визначився з тим, що непокоїло: друг більше розмовляв, аніж я. Він був упевнений у собі, енергійний, цілеспрямований. Саме те, чого мені бракувало. Санчо Панса пропав, з'явився бульдозер, що пре напролом.

— Друже, підкажи, де я міг би прослухати оцю плівку? — м'яко перебив його нескінченні тиради.

— Гм... — збився з думки Вітько й узяв бобіну, пооглядав її. — Де ти це чудо техніки розкопав?

— Несуттєво, — уникнув я деталей. — Хочу послухати, що на ній записано.

— Таку штуку можна прокрутити, — задумався на хвилю друг, — на тому боці. У Середи! Він тримає крамничку антикваріату...

На тому боці — це значить за автострадою. Наш Емськ розрізали, ніби яблуко, шумливою магістраллю, що бігла в один край до Львова, а в інший — до Кишинєва. Хтось так мудро спланував, прокладаючи трасу. З одного боку

залишилась влада, поліція, пам'ятник із поштою та кілька банків і шкіл, а з другого — вокзал, аеропорт, театр, бібліотека й заводські труби. Висотки, щоправда, як зуби дракона, почали рости з обох боків. Що вже не робили — розв'язки, з'їзди, мостові й підземні переходи, а розрізане яблуко стулити докупити не змогли. І люди почали перепитувати: «Ти з того боку?»

Ми пішли «на той бік». Крамничка антикваріату розташувалась у двоповерховому будинку, який ще пам'ятав часи польських магнатів. Старий будинок глядів сумними вікнами на шумливу автомагістраль і дрімав у сонячному мареві. Дзвінок над головою калатнув, коли ми зайшли, але до нас ніхто не визирнув. Я зачув запах розплавленої каніфолі, що линув із прочинених дверей у стіні, завішаній різноманітними годинниками. Це була таки справді антикварна крамничка, лише тісенька. У ній не було вільного місця. Навіть на підлозі біля різьблених шаф, буфетів, бюро, крісел, пуфів, скринь, тумб стояли без порядку розставлені гасові лампи, газетниці, мідні ваги й бронзові кавомолки, свічники й небачені телефони, глеки й вишукані гачки для ключів. Вітько вдарив долонею по дзвінку на прилавку.

До нас вискочив лисий чоловік із борідкою та окулярами на лобі — він щось паяв у майстерні й, мабуть, присвічував собі лампою, бо мружився й придивлявся до захожих. Його вправні пальці поскакали по прилавку, ніби перевіряли, чи вся дрібнота на місці. Власник очевидно тримав крамничку не так для бізнесу, як із пристрасті.

— Що бажаєте? — запитав увічливо.

— Ось він, — показав не мене, як на без'язикового, рішучий Вітько. — Має касету. Хотів би послухати її...

— Ага!.. Ага! — жваво взяв у руки мою знахідку антиквар. — «Свема»... Номер вісімнадцять. Упізнаю. А чи

знаєте ви, панове, хто першим і коли здійснив магнітний запис звуку?

І оскільки ми промовчали, то він сам продовжив, вийшовши з-за прилавка.

— Де ж він у мене стоїть? Он там, біля вікна, — показав на магнітофон «Юпітер», оздоблений деревом. — Шановний, будь ласка, подайте його сюди!

Вітько розгріб ногою дріб'язок, що перепиняв шлях, ухопив міцними руками апарат і поклав на середину прилавка.

— Ось так, — любовно погладив антиквар свою коштовність. — Зараз ми його ввімкнемо в розетку, намотаємо плівочку... Дві доріжки. Тут може бути багато записів... Уперше записав звук на стальну дротину данський фізик Поульсен. Ще в 1889 році. Він назвав свій винахід телеграфоном. Пристрій працював із телефоном. Щось подібне до сучасного автовідповідача...

Бобіна закрутилась, «Юпітер» зашипів, ніби на плівці нічого не було. Ми стояли мовчки й чекали — може, те чудо техніки оживе. І воно ожило! Голосний звук раптом увірвався в тісну крамничку, як вітер, що поривом розчинив вікна й двері.

*There's a lady who's sure
All that glitters is gold
And she's buying a stairway to heaven.
When she gets there she knows,
if the stores are all closed
With a word she can get what she came for.
Ooh, ooh, and she's buying
a stairway to heaven.*

Чистий дзвінкий голос під розливи флейти та перебори гітари співав про дивну юну леді, яка стверджує, що має багато золота, бо золото все, що блищить. І вона купить

сходи в небо. Коли приїжджає туди, вона знає, що всі магазини зачинені, але словом може отримати те, по що приїхала. О-о-о, о-о-о, і вона купує сходи до неба!..

— «Лед Зеппелін»! — випалив старий і захитав у такт головою. — Свинцевий дирижабль!.. Група моєї молодості!..

*There's a sign on the wall
But she wants to be sure
'Cause you know sometimes words
have two meanings.*

*In a tree by the brook,
There's a songbird who sings,
Sometimes all of our thoughts are misgiven.
Ooh, it makes me wonder,
ooh, it makes me wonder.*

Відверто кажучи, переродження старого мене здивувало. Він заусміхався до нас, ніби зустрів давніх друзів. Я ніколи не цікавився цією групою. Нині за «Дирижаблем» сумують хіба такі невинуваті ретрогради, як цей Середа-антиквар. Тато теж, виходить, любив цю мелодію. Мама розказувала, що єдиним статком, який він привіз із робітничого гуртожитку в Миколаєві, був магнітофон «Дніпро». Це на ньому батько часто слухав мелодію про дивну леді, яка бачить на стіні знак, але вона хоче бути впевнена, тому що слова іноді мають два значення. На дереві біля струмка співоча птаха співає, й іноді наші думки навіюють лихі передчуття. О-о-о, як це дивно! О-о-о, як це дивно!..

— Хлопці, ви знаєте, від чого здох соціалізм? — помолоділими очима без окулярів глянув на нас колекціонер. — Від ось такої магнітної бобіни!.. Сміливці з-за кордону привозили записи, у підпільних студіях розмножували. А далі... А далі... Усі співали разом із Робертом Плантом. Перебирали струни вслід за Джиммі Пейджем. О-о-о, як це дивно!..

Літературно-художнє видання

КРАМЕР Борис
Зламні сходи

Роман

Головний редактор *В. А. Тютюнник*
Відповідальний за випуск *О. М. Шелест*
Редактор *І. М. Андрусяк*
Художній редактор *А. В. Белякова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *Д. С. Цапенко*

Підписано до друку 15.08.2019. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Minion Pro». Ум. друк. арк. 12,6.
Наклад 4500 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61001, м. Харків, вул. Б. Хмельницького, буд. 24
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»»
61052, м. Харків, вул. Різдяна, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

• за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

• на сайті Клубу: www.bookclub.ua
• у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів

e-mail: publish@ksd.ua

Запрошуємо до співпраці художників,

перекладачів, редакторів

e-mail: editor@ksd.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57

e-mail: trade@ksd.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55

e-mail: kyiv@ksd.ua

Крамер Б.

К77 Зламани сходи : роман / Борис Крамер. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. — 240 с.

ISBN 978-617-12-6894-4

Життя Юрія Холоденка пішло шкереберть після смерті матері. Її останнім заповітом було прохання — знайти батька, який зник понад сорок років тому. Поїхав на полювання й не повернувся — ось все, що було відомо Юрієві. А ще — тоді слідчий капітан Шаман сховався в лісі навколо озера, не знайшовши жодних слідів. Минуло сорок років, і єдина зачіпка, яку має Юрій, дивна касета, на якій записано випадкову розмову двох коханців. Та як це стосується справи? За Юрієм починають стежити. І єдиний, хто здатен допомогти йому, — старий мільйонер Шаман. Можливо, слідчому відомо про цю справу набагато більше, ніж здається...

УДК 821.161.2